Tjele på tværs

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

***Skals-gruppen:** Fra venstre: Martin Myrtue, Hersom, Jul Jørgensen, Skals, mejerist Holger ??, Martin Møller, Løvel (på motorcykel), Ukendt, Thorvald Vasegård, Skals, Erik Myrtue, Hersom, Aage Finderup, Løvel, (fraværende) Sigurd Finderup, Løvel*

Medlemsblad nr. 2, 22. årgang. august 2015

Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening

Ledelse efter generalforsamlingen 25. februar 2015.

Navn, tlf., adr., mail:	**Funktion:**
Karsten Sørensen, 86653164 Vestergade 8, 8830 Tjele karsten@orumnet.dk	Formand
Birthe Dalsgaard 98 54 41 71 Skibdalvej 1, 8830 Tjele bda@nghf.dk	Næstformand
Knud Østergaard 86 65 20 79 Vibevej 8, 8830 Tjele knud-vibevej@orumnet.dk	Kasserer
Jørgen Dalager 86 69 90 96 Vråvej 24, 8830 Tjele nederskov@dalager.com	Redaktør – Tjele på tværs
Irma Therkildsen 26550876 Hovedgaden 41, 8830 Tjele irma.therkildsen@live.dk	Sekretær
Jytte Bjørn 86 69 01 12 Catrinevej 15, 8830 Tjele jyttebjorn@dlgmail.dk	Medlem
Nette Hunsballe, 86652065 Egelundsparken 22. 8830 Tjele nette.hunsballe@hotmail.com	Medlem
Turi Thomsen	Suppleant
Annalise Christensen	Suppleant
Svend Haakon Jensen	Revisor
Børge Kronborg	Revisor
Jan Dalsgaard Johannesen	Revisor-suppleant

Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv

Tjelevej 8 - Ørum - 8830 Tjele
tlf.. 87 25 02 82
e-mail: info@tjelearkivet.dk
www.tjelearkivet.dk
Åbent hver mandag kl. 14 – 17.
(Ferielukket i juli måned)

Siden sidst

Årets generalforsamling

i Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening, den 23. i rækken, blev afholdt i Lindum Forsamlingshus. Nu er der ikke så mange andre muligheder for, at afholde sådan et arrangement i Lindum, hvilket dog ikke er ensbetydende med, at rammerne får være som de nu er, - tværtimod. Det er absolut en lokalitet, det være sig hus og lokalsamfund, som på fineste vis harmonerer med foreningens virke.
32 personer havde fundet vej til Generalforsamlingen, som forløb uden de store overraskelser. Karsten Sørensen aflagde beretning for foreningens virke i det forløbne år. Hans Engberg repræsenterede Bogselskabet og kunne her meddele, at "Tjele på Langs" var blevet trykt i et oplag på 745 stk., hvoraf der allerede var solgt 700 stk.
Knud Østergaard fremlagde regnskab for TLF og Bogselskabet. TLF endte året med et overskud på 80,40 kr. og en kassebeholdning på 15.933,22 kr. Året 2014 havde 139 betalende medlemmer.
Bogselskabet endte året med et underskud på 47.161,00 kr. og en kassebeholdning på 33.881,00 kr. Begge regnskaber blev godkendt.
Planlagte arrangementer og budget for året blev præsenteret. Valg til bestyrelse, suppleanter og revisorer endte med genvalg på samtlige poster. Bestyrelsen har på ordinært møde den 9. april konstitueret sig, dette ligeledes med genvalg på samtlige poster.
Under eventuelt blev der uddelt stor anerkendelse, ros og en boggave til Henning Simonsen, som efter 16 års virke har valgt at stoppe i bogredaktionen.
Fra Tjele Arkivet efterlyste Svend Haakon Jensen en webmaster til, at modernisere Arkivets hjemmeside samt løbende vedligehold og opdatering. Denne efterlysning har båret frugt, - Leo Skov fra Mollerup har påtaget sig opgaven.
Se resultatet her: *www.tjelearkivet.dk*
Efter generalforsamlingen kom Birthe Dalsgaard, med et oplæg med titlen: "Mellem skov, mark og sø", om Lindum og omegn gennem hundrede af år. Et foredrag som gav et fint indblik i Lindums historie, og dertil afspejlede et nært og varmt tilhørsforhold til området. Følelser som absolut er nødvendige for at ville sit lokalområde i dag.

Tak for det.

Forårstur til Fyrkat.

Det vanlige forårsarrangement var i år henlagt til Fyrkat ved Hobro. Et valg vi havde foretaget på baggrund af det seneste fund af endnu en ringborg ved Køge. Fundet blev offentliggjort sept. 2014, og ringborgen blev døbt Vallø Borgring. Borgringens eksistens har dog været kendt langt tidligere. I 1971-72 blev der foretaget en mindre udgravning af anlægget, og helt tilbage 1875 blev borgringen registreret første gang.
Tilbage til Fyrkat, - vi havde allieret os

med ***arkæolog Anne Mette Gielsager***, til at fortælle om Fyrkat. Anne Mette

Gielsager er tilknyttet Nordjyllands Historiske Museum og har sit virke ved Fyrkat Vikinge-center. Hun er en særdeles engageret og kompetent person, og besidder dertil en fortælleevne i særklasse.
Arrangementet tog sin begyndelse ved Arkivet i Ørum, hvorfra vi havde kundgjort fælleskørsel. Dagens vejr var ikke det bedste, men hen under aften klarede det op og guderne tilsmilede os med fint vejr. Ved borganlægget var vi kun ganske

kort inde i **det rekonstruerede langhus**, da man var i gang med indøvning af det år-lige vikingespil. Oppe ved ringborgen fortalte Anne Mette om ringborgens tilblivelse, dens bemanding og formodede funktion og betydning, som tog sin begyndelse år 980 og kun varede i 10 til 20 år. Fund i forbindelse med udgravninger på stedet har givet et indblik, som gør, at man kan danne sig en formodning om, hvorledes dagligdagen har formet sig.
Anne Mette præciserede flere gange, at emnet er fattigt på fakta og det meste bygger på formodninger ud fra de fund man har gjort på stedet og lignende lokaliteter fra samme periode i historien. At det er Harald Blåtand som er bygherre for Fyrkat og de andre ringborge, er sagkundskaben temmelig sikre på. I den forbindelse var man meget interesseret i, hvad et område med gravpladser kunne afsløre. Tænk, hvis man ved udgravning kunne finde spor/tegn på et skifte fra ase/asatroen til den kristne tro. Ved afdækning af gravene er der forhold ved enkelte grave, som indikerer en kristen begravelse, - men igen formodninger.
Ringborgen ligger særdeles naturskønt, og fodret med fortællinger kan fantasien snildt tage en' med tilbage i tiden. Vi kørte tilbage til Vikingecenteret hvor vi nød den medbragte kaffe. Anne Mette fortalte her videre om denne del af Fyrkat og besvarede et spørgelystent publikum.
En vellykket aften, som desværre ikke havde den store bevågenhed, kun 16 personer deltog i arrangementet.

Kommende arrangementer

Kirkevandringerne fortsætter.

I kirkebladet for Rødding, Løvel og Pederstrup kunne man læse:
"Da det jo ikke er alle læsere af dette blad, der er medlem af Tjeleegnens Lokalhistoriske Forening, kan det her oplyses, at man i denne forening siden 2010 hvert år har besøgt to af områdets 13 kirker. Vi mangler nu pastoratets tre kirker i det vestlige Tjele. Den 20. august kl. 19.00 starter vi i Pederstrup, hvor Jørgen Dalager vil fortælle lidt om kirke og sogn. Herefter kører vi til Rødding, hvor Niels-Peter Jacobsen vil fortælle om Rødding Kirke. Man medbringer selv en tår kaffe, som kan nydes ude eller inde afhængig af vejret. ***Alle er velkomne."***

Vi beøger Løvel Kirke i 2016 -
Kom med ideer til nye studieobjekter.

Sensommertur til

"Slottet" i Hammershøj

Tirsdag den 8. september kl. 18
Lottruphus, i folkemunde kaldet "Slottet", blev opført af manufakturhandler Jens Ring Cleemann fra Skive. Huset er bygget i 1939-1940 og var oprindeligt tænkt som sommerhus, men på grund af forholdene under krigen, bl.a. faren for, at tyskerne skulle beslaglægge det tomme hus til "førerbunker", blev huset beboet af Jens Cleemanns lillesøster og svoger, den legendariske Møller Andersen, i krigsårene.
Der vil være rundvisning af park og "Slottet", hvor Jens Peter Nørgaard Pedersen vil fortælle om begge dele.
Vi nyder den medbragte kaffe.
Entre: 50 kr.

Tjele lokalhistorie i større sammenhæng

I 2014 skrev vi lidt om 1864 og 1914.

I 2015 vil det være naturligt at skrive om 1915 og 1945. Læs hvorfor.

"Kæmp for alt hvad du har kært..... "

Nedenstående er skrevet af Jonna Bach, Laubsvej 127, Holstebro.
Om hende:
"Jeg er født i 1948 og har ikke oplevet krigen, men jeg har været nysgerrig og hørt efter, hvad der er fortalt i familien. Jeg er datter af Gerda (søster til Aage). Men mange i familien var ikke meget for at tale om besættelsestiden på grund af den store tragedie, det hele endte med."
Aage Finderup Jensen var søn af Carl Finderup Jensen og Agnes Sofie. De boede på Jordmodervej 1. Gården var Carl Finderups barndomshjem, og havde været i Carl Finderups slægts eje i flere generationer. Carl Finderups hjerneskadede søster Sine boede også på gården.
Gården var på ca. 40 tdr.l.+ et par tdr.l. eng. Aage var den yngste af 8 søskende. Han var født i 1928.

Aage Finderup

De øvrige søskende var Anne, Eva Anine (Ninna), Sigurd, Jens, Ester Kathrine (Tinne), Gerda og Niels.
På grund af de mange børn og små kår, kom Anne i pleje på Hestbjerggaard, som ligger 200 m fra Jordmodervej 1, hos Alma Jacobsen. (Agnes var også opfostret på Hestbjerggaard, idet hendes mor døde fra en børneflok, hendes far var Søren Christensen (snedker) Løvel.
Den ældste datter, Anne blev gift med Chr. Christensen. Han var nazist og var med i krigen på tyskernes side.
Anne blev boende på Hestbjerggaard under sin mands fravær under krigen og efterfølgende, hvor han blev idømt 3 års fængsel.
Det blev lidt besværligt, familiemæssig, idet Annes brødre Sigurd og Aage gik ind i modstandsbevægelsen, og de boede som sagt kun 200 meter fra hinanden.
Gerda, min mor, blev gift med Thomas Bach. De blev gift i januar 1943 og bosatte sig på et lille husmandssted i Batum. De fik 3 børn, Inge, Jonna og Svend.
Det lå egentlig i kortene, at de skulle overtage Thomas´ fødehjem, gården "Mariehøj" ved Viborg. Men det kom til at gå anderledes.

Carl Finderup Jensen døde i december 1942 efter lang tids kræftsygdom, og Agnes drev gården videre med hjælp af sønnerne Sigurd og Aage.
Sigurd var 10 år ældre end Aage og blev modstandsmand. De nedtog våben på Ulbjerg hede, og deltog i forskellig sabotager. De opmagasinerede våben og sprængstoffer forskellige steder, bl.a. på gården på Jordmodervej. De gemte f.eks. våben i kværnen i laden og under halmen. De skulle jo også lære at bruge disse våben. Dertil havde de indrettet en skydebane under græsplænen på gården. Man kom ned i den på følgende måde:
I bryggerset var der en nedgang til en gammel kælder. Når man kom ned i den var der de normale ting for den tid. Henkogningsglas, grøntsager, rod og et gammelt skab, der indeholdt gammelt tøj på bøjle. Hvis man trak tøjet til side kunne man gå ud i en lang gang, som modstandsfolkene havde gravet ud, og den brugte de til skydebane.
Jeg har selv været i den kælder, den blev først slettet lang tid efter krigen.
Enkeltheder omkring deres gøren og laden under krigen med sabotager o.lign., er der nok andre, der ved mere om. Som sagt var det ikke noget, man snakkede så meget om i familien, både på grund af den store tragedie, skyldfølelser og svogerens nazisme.
Aage havde efter lang tids plagerier til sin storebror Sigurd endelig fået lov til at være med i modstandsbevægelsen, han var jo kun 17 år.

***Skals-gruppen**: Fra venstre: Martin Myrtue, Hersom, Jul Jørgensen, Skals, mejerist Holger ??, Martin Møller (på motorcykel) Løvel, Ukendt, Thorvald Vasegård, Skals, Erik Myrtue, Hersom, Aage Finderup, Løvel.*

Aage var en køn ung mand. Han var dygtig og vellidt. Han havde tjent et par steder, bl.a. hos Emil Kjærsgård i Løvel og hos Johannes og Hedevig Pedersen (Thougård) i Hauris. Derudover hjalp han til hjemme på gården. Han var livlig og populær hos alle, især hos pigerne.
Han var også familiens yngling, som den yngste.
Som i alle andre familier var der jo stor jubel, da freden blev en realitet i maj 1945, dog var der jo i vores familie den lille krølle, at Annes mand blev arresteret af modstandsbevægelsen (bl.a. af mine morbrødre).
Efter krigen skulle alle våben destrueres. Det foregik i mosen 200 m syd for gården. Det var en tørvegrav, hvor der var blevet gravet tørv under krigen, men som nu stod fuld af vand.
D. 4. juni om aftenen skete katastrofen. Én af håndgranaterne eksploderede i hånden på Aage, og han blev sprængt i stumper og stykker. Sigurd stod lidt derfra med ryggen til, så helt hvordan det er sket, vil aldrig blive opklaret. Sigurd blev meget hårdt kvæstet, og kæmpede i flere uger for sit liv.
Sorgen var næsten ubærlig for Agnes. Midt i den dejlige sommer, hvor et nyt kapitel skulle leves for familien og for hele landet. Hendes dejlige dreng var pludselig væk, og hendes trofaste hjælper på gården var meget hårdt kvæstet og kunne måske ikke overleve.
Alle var i chok. Nu troede de lige, at al den rædsel og spænding var overstået, og så skete det ubærlige...

Gerda og Thomas Bach boede som sagt i Batum, og den aften katastrofen skete, gik de og hakkede roer.
De havde fået deres første barn, en lille pige, Inge, som på det tidspunkt var 15 mdr.
Alle, der havde mulighed for det, måtte jo hjælpe Agnes med gården, også Thomas og Gerda.
Gården var på det tidspunkt temmelig sølle. Carl Finderup var ikke just landmand. Han var en dygtig håndværker, kunne tække tag, klinke porcelæn, reparere sko og lign.
Han og Agnes havde skabt et hyggeligt hjem med varme og godt humør og en flok kønne og livlige børn. Men gården

S FOLKEBLAD

Frihedskæmper i Løvel dræbt ved Eksplosion.

En eller flere Haandgranater sprang mellem Hænderne paa ham.

Mandag Aften blev den knap 19 aarige Aage Finderup Jensen, Løvel, Søn af Gaardejerske Enkefru Agnes Jensen, dræbt ved

end han var i Stand til at løbe hjem, og hans Moder forbandt ham, mens der blev sendt Bud til Hestbjerggaard, hvor den nær-

var forfalden både bygninger og jorden. Der var f.eks. ikke spredt kalk og gødning i årevis. Bygninger var meget forfaldne, der var kun ganske få dyr.
I 1946 overtog Gerda og Thomas Bach gården på Jordmodervej, og der forestod et stort arbejde for at få et moderne landbrug ud af det.
Thomas Bach var en dygtig landmand og i løbet af få år fik han sammen med Gerda opbygget et mønsterlandbrug.
Sigurd kom sig over ulykken fysisk, men han blev stille. Han havde stor skyldfølelse over at have givet sin lillebror lov til at deltage i modstandsbevægelsen. Da ulykken skete var han forlovet med smedens Karen. Hun var 10 år yngre end ham og lidt skrøbelig og dengang kun 19 år.
Sigurds søster Anne sad trofast ved sin bror sygeleje, også for at skåne hans forlovede. Da Aage blev begravet sad Anne stadig hos sin bror. Sigurd kom sig og blev gift med Karen.
Der var en fantastisk deltagelse i Aages begravelse, der blev sendt mange hilsner fra nær og fjern til Agnes og familien. Venner og naboer samlede mange penge ind til Aages minde og Frihedsrådet sørgede for det smukke gravsted, som stadigvæk er på Løvel kirkegård og som Frihedsrådet anlagde og som nu bliver vedligeholdt af Løvel menighedsråd.

En Frihedskæmpers Begravelse.

I Lørdags begravedes Aage Finderup Jensen, der blev Offer for Eksplosionsulykken i Løvel den 4. Juni. Baaren ledsagedes af en Æreseskorte af Frihedskæmpere fra den dræbtes Gruppe, og andre af hans Kammerater bar Kisten, der var smykket med Dannebrog. I Kirken talte Pastor Brinkkjær, Vammen, der jo selv har deltaget i Frihedsbevægelsen, ud fra Ordene: Den, som søger at bjerge sit Liv,

PS. Jeg har siden erfaret følgende fra Peder Thougård Pedersen, Hauris:
"Aage tjente hos mine forældre et par år, da han var 16-17 år. Han var meget vellidt og dygtig. Jeg var dengang 7-8 år og kan sagtens huske Aage.
I oktober 1944 fik vi på gården en ny logerende, Herman Krüger Højgård fra Viborg (dæknavn Hans Jensen) Hvad han og Aage talte om ved jeg naturligvis ikke, men "Hans Jensen"var i hvert fald fuldt ud klar over, hvad Aage var med i.
Efter, at Aage ikke længere tjente hos os, kom han alligevel flere gange på aftenvisit. Det var der selvfølgelig ikke noget

mærkeligt i, men det undrede mig, at han engang imellem blev og overnattede. Det kunne jeg ikke forstå dengang, men fandt siden ud af, at der nok var blevet for "varmt" hjemme på Jordmodervej hos Agnes.
Aage overnattede på pigeværelset, der stod tomt den vinter. Men han var nu heller ikke ubekendt med at overnatte der."

..... dø om så det gælder "

Glimt fra besættelsestiden i Vammen og Lindum

Kilderne til besættelsestidens lokalhistorie i Lindum og Vammen består dels af overleverede historier – heraf er nogle offentliggjort i aviser og pamfletter – og af erindringer fra "børn" og "unge", som stadig er til stede i dag. Det er sådanne kilder, der er baggrunden for nedenstående beretninger fra Vammen og Lindum her i 70-året for besættelsens afslutning.1) Alle de 4 daværende "børn og unge", der er referenter til artiklen, hæfter sig i deres beskrivelse af den 9. april 1940 ved "larmen fra de mange lavtgående" tyske fly, der fløj nordover tidligt om morgenen. Beskrivelserne viser en blanding af frygt og nysgerrighed. Frygten kan være tæt knyttet til de voksnes angst. "Har I set den sidste flyver? Den er desværre ikke kommet endnu", husker den dengang 13-årige Tulle, at den senere sognefoged Rasmus Bach sagde. Den dengang 14-årige Svend Søndergaard erindrer, at han selv havde "en stærk fornemmelse af betydningen af det, der skete". Jørgen Spanggaard, der var 10 år ved besættelsens start, undrede sig dengang som skoleelev over, hvordan det kunne være, at tyskerne stavede forkert i det "Oprop", de lod dale ned over egnen. Børnene var også ivrige efter at se fly. For det var første gang, at de så fly så tæt på – og "nysgerrige, som vi var", gik vi hen for at se på tyskernes grej, siger Poul Bonde, der under besættelsen var en lille dreng, der boede oppe ved Lindum Skov.

Tysk militær opholdt sig forskellige steder i området, men ofte så man kun tyske soldater, når de fra tid til anden "kørte igennem Vammen", siger Jørgen Spanggård. Vi ved dog fra referenterne, at der i sidste del af besættelsen boede tyskere i forsamlingshuset i Lindum, i "Toften" i Lindum, i Skovpavillonen oppe ved Lindum Skov og på forskellige gårde og huse i både i Vammen og Lindum.

Dagligdagen under besættelsen ændrede sig på nogle vigtige punkter med besættelsen. Der kom bestemmelser om mørklægning. Det var Rasmus Bach, der kom rundt og gav besked om, hvordan mørklægningen skulle være, siger Svend. Der var allerede som følge af krig i Europa rationeringer på mad og benzin, og flere kom til. 2) Efter 1943 indførte tyskerne passersedler for at kontrollere danskernes bevægelser. Der kom gasgeneratorer på busser og hyrevogne. Men livet gik ifølge referenterne på mange måder sin vante gang. Tulle husker godt "det sorte rullegardin", der pludseligt blev bragt til veje, men vedrørende hverdagen under besættelsen hæfter hun sig ved, at mange var selvforsynende. Det gjaldt fx i hendes hjem – på Søgården. Her havde de kalkuner, grise, høns, masser af bær, kartofler, løg, gulerødder og kål. Det "gav sikkert os en større tryghed end i byerne", siger Tulle.

"Sandbæk-gruppen"

I Lindum og i Vammen var der kun få, der deltog meget aktivt i modstandskampen i form af nedkastning og sabotage. Til gengæld er der mange beretninger om en stigende folkelig uvilje mod tyskerne, der manifesterede sig i forskellige protesthandlinger begge steder.

I Vammen var der tre, der deltog i modstandskampen, betoner Jørgen Spanggaard. De tilhørte alle den kendte Sandbæk-gruppe. Det var Vagn Fynbo, der arbejdede på faderens Grønvald Fynbos forlag, rutebilchauffør Godfred Provst og pastor Carl Brinkkjær. På et tidspunkt havde tyskerne fået nys om modstandsfolkenes aktiviteter, og de kom for at hente dem om morgenen d. 26. september

1944. Folk i Vammen vidste, at netop de nævnte var med i modstandsbevægelsen og var velvillige over for deres aktiviteter. Folk vidste også, at de i givet tilfælde skulle have meddelelse om, at der var "gæster i Vammen" – og der blev faktisk givet besked. Da tyskerne kom for at hente modstandsfolkene, ringede centralbe-styrer Anton Thorsager nemlig straks til de tre med ovennævnte besked. Brinkkjær forlod straks præstegården til fods. Provst fik beskeden i brugsen i Rødding – han lod bussen stå udenfor og gik ud af en bagdør og forsvandt. Tulles Mor – der netop var med i bussen til Viborg den dag, fortalte hjemme, at tyskerne havde stoppet bussen, men kunne også berette, at de hverken af den ny chauffør eller af passagererne fik oplysninger, om hvor Provst var forsvunden hen. Fynbo, der endnu ikke var stået op, blev bogstaveligt taget på sengen og kom til Frøslevlejren, hvor han blev til befrielsen.

Fra Lindum deltog Pouls storebror - Arne Bonde, men han klarede sig fri af tyskerne. Ovenstående billede og billedet på forrige side – taget lige efter befrielsen – stammer fra Arne Bondes fotoalbum. I fotoalbummet står der under dette billede " Arne, Albert og Simon" . Albert er en af de tre franske desertører (Se nedenfor!). Billederne er taget ved nedkastningspladsen ved Hærup Sø.
Også Richard Therkildsen fra Lindum var ifølge Tulle og Svend Søndergaard sammen med Karl Ove Thorup, Sjørring aktive i kampen mod tyskerne. Disse havde tilknytning til "Onsild-gruppen".
Også inden for det tyske militær var der sprækker. Jørgen Spanggård fortæller, at de 2 tyske soldater, der ved besættelsestidens start var indkvarteret i hans hjem, pludselig fik besked om at drage videre. De rev i al hast deres våde vasketøj ned fra tørresnoren og udbrød spontant: "Der verdammte Krieg!".
Direkte protest mod at deltage på tyskernes side viser den store besættelsestidsfortælling fra Lindum - historien om de tre franske desertører. Den fortæller samtidigt, at uviljen mod tyskerne hos Lindum-boerne var betydelig. De franske desertører stammede oprindeligt fra Alsace i Frankrig. Efter tyskernes erobring af Frankrig i 1940 var unge mænd fra den franske provins Alsace, som tyskerne opfattede som en oprindeligt tysk provins, blevet tvunget ind i tysk militærtjeneste. Efter at have mødt folk fra modstandsbevægelsen i Viborg og have gjort denne forskellige tjenester, opdagede tyskerne franskmændenes forehavende, og de blev herefter ved hjælp af ambulance og ambulancefolk fra Viborg Hospital eksporteret til Lindum skov. Her blev de sat i kontakt med Sandbæk-gruppen, og en kreds af Lindum-boere blev indviet i deres situation, og disse stod herefter sammen om at give dem mad og beskyttelse. I tiden efter lykkedes det ved samarbejde mellem Lindum-boere indbyrdes at holde desertørerne på fri fod til befrielsen. Svend Søndergaard nævner, at almindelige folk vidste en del. Men "man lærte at passe på, hvad man sagde".

Den lokale rutebilejer i Vammen – Jørgen Spanggaards far Laurits Jensen – fik i foråret 1945 gennem en tysk officer besked om at stille med en bus og chauffør i Viborg. Chauffør Anker Andersen, der på det tidpunkt kørte for vognmand Peter Hansen, Viborg, fik gennem sin arbejdsgiver et tilsvarende pålæg om at møde som chauffør. De satte dermed Vammen på landkortet i krigens sidste måned, da de kom til at spille en rolle i en besættelsestidens få glædelige historier – den om de hvide busser. De skulle være med til at hente danske og norske fanger fra tyske koncentrationslejre. Fangetransporten blev muligt gennem forhandling mellem tyskerne og Folke Bernadotte på vegne af Røde Kors.
Befrielsen i Lindum forløb "stille og rolig". Fredsbudskabet spredte sig gennem radioen. "Tulle" husker, at familien satte sig på skråningen ned til søen og nød noget af "mors hjemmelavede". Poul Bonde har en erindring om at nogle af modstandsfolkene og de franske desertører d. 5. maj "glade og vinkende kørte i mælkevogn ned ad Drøwten (vejen fra Lindum Skov ned til Lindum landsby).
I Vammen var en stor del af byen til bryllup d. 4. maj 1945, bemærker Jørgen Spanggaard. Bagerens datter blev gift med en søn fra en af gårdene. Gæsterne "gik lidt til og fra, da de skulle følge med i radioen" – og frihedsbudskabet gjorde hen ad aftenen sit til at "øge stemningen ved bryllupsfesten".

1) Referenter: Jørgen Spanggaard (Vammen), Doris "Tulle" Hermansen (Lindum – nu Hobro), Poul Bonde Christensen (Lindum) og Svend Søndergaard (Bigum).
Tjeleegnens Lokalhistoriske Arkiv i Ørum har en del materiale fra besættelsestiden på egnen.
Vedrørende de franske desertører henvises til Agnes og Børge Bertelsen: Huleboerne – Deres historie - en del af vores. Pamflet og til Børge Larsen: Huleboerne i Lindum Skov" i Tjele på Tværs, 2012 s. 121-130
De franske desertørers hule blev fjernet efter besættelsen. Den var placeret i den del af Lindum Skov, der betegnes som "Hjorthøj"
CA. Vejen andersen (1984): Viborg-egnen under anden verdenskrig, Viborg s. 57ff
2)Claus Bundgaard Christensen m.fl. (2015): Danmark besat - Krig og hverdag 1940-45. Informations Forlag s. 69ff og 216ff

Birthe Dalsgaard

Da kvinderne fik valgret i Tjele

Som bekendt fik kvinder og tyende i Grundloven af 1915 1) valgret og blev valgbare til Rigs-dagen for herefter at deltage meget aktivt i kampen.. Dengang var det en milepæl for begge grupper. Udviklingen siden da har betydet, at tjenestefolk længe kun har udgjort en forsvindende del af befolkningen – og ordet tyende er helt forsvundet ud af vores sprogbrug. Derfor er det specielt kvindernes 100-års valgretsjubilæum, der fejres i år.

På billedet ses lærerfamilien Sørensen i Sjørring Skole med familiens tjenestepige. Niels Peder Sørensen var lærer i Sjørring fra 1911 til 1942. Fotoet her er taget i 1918 – året, hvor kvinder for første gang kunne stemme til Rigsdagen. Alle de tre kvinder på billedet: husmoderen Else Marie, datteren Ellen Camilla og familiens tjenestepige er herefter politisk ligestillet med faderen Niels Peder og de to sønner Niels Johannes og Hans 1).

Det varede længe inden valgretskampen fik sin form. Dansk Kvindesamfund – oprettet i 1871 - tøvede indtil 1906 med at indskrive kvinders valgret i deres formål, og Kvindelig Fremskridtsforening, der foruden kvindesagen også havde fredssagen og arbejderspørgsmålet på dagsordenen, appellerede til en relativ smal gruppe af kvinder – hovedsageligt i byerne. Bredden og hermed også landområdernes inddragelse kom med Line Luplau – præstekone fra Varde. Hun tog i 1887 initiativ til underskriftsindsamling med krav om politiske rettigheder til kvinder, og det førte i 1889 til dannelse af Kvindernes Valgretsforening, der kun havde spørgsmålet om kvindernes politiske rettigheder på dagsordenen 2).

---

1. Valg- og valgbarhedsalder til Folketinget blev 25 år og til Valgmandskollegiet til Landstinget 35 år efter Grundloven af 1915.
2. Se også "Kvindeorganisationerne og Kvindelig valgret 1871-1915" på Danmarkshistorien.dk (Århus Universitet)

Landområderne kan anses som et væsentligt bagtæppe for kampen for kvindernes erhvervelse af politiske rettigheder. Det var nemlig partierne Venstre (dengang landets største parti) og Det radikale Venstre, der begge havde deres rødder på landet, der sammen med arbejdernes parti – Socialdemokratiet - stemte den nye grundlov i 1915 igennem. Højre stemte mod.

Kvinder i Tjele stemmer for første gang

Kvinderne i Tjele gjorde i meget forskelligt omfang brug af deres stemmeret. Det første rigsdagsvalg, hvor kvinderne kunne stemme, var i foråret 1918. Nedenstående tabel viser, hvor mange af kvinderne i de enkelte kommuner i Tjele-området, der stemte til Folketingsvalget i april 1918.

Folketingsvalget d. 22. april 1918. Uddrag fra Løvelkredsen[3]

	Vælgere	Vælgere	Vælgere	Stemmer i tal	Stemmer i tal	Stemmer i tal	Stemmer i %	Stemmer i %	Stemmer i %
	M	K	I alt	M	K	I alt	M	K	I alt
Rødding-Løvel-Pederstrup	320	287	603	277	192	469	86.6	67.8	77.8
Vammen-Bigum-Lindum	284	329	613	214	185	409	75.4	59.3	66.7
Tjele-Nørre Vinge	119	124	243	109	87	196	91.6	70.2	80.7
Ørum-Viskum-Vejrum	350	325	675	278	159	437	79.4	48.9	64.7
Vorning-Kvorning-Hammershøj	291	303	594	251	136	387	86.3	44.9	65.2
Løvekredsen i alt	4570	4422	8992	3867	2791	6658	84.6	63.1	74.0

Det er bemærkelsesværdigt, at kvindernes stemme-% i Tjeleområdet svinger betydeligt fra sted til sted. De laveste stemmeprocenter for kvinder ses syd for Tjele Langsø med knap 45 % i Kvorning-Vorning-Hammershøj og knap 49 i Ørum-Viskum-Vejrum. Til gengæld ser vi også her den højeste kvindestemme%, nemlig i Tjele-Nørre Vinge, hvor kvindernes stemme% er på hele 70%. Det er her værd at bemærke, dels at Tjele Gods med et betydeligt antal ansatte, ligger i dette distrikt, dels at mændenes stemmeprocent her er helt oppe på godt 90. Nord for Tjele Langsø, i Vammen, Bigum og Lindum er kvindernes stemme% godt 59, og i Rødding-Løvel-Pederstrup stemte hele knap 68 af kvinder.

Alle steder I Tjele ligger kvinders stemme-% i 1918 betydeligt under mænds. I hele Løvelkredsen er kvinders stemme% således 63.1, mens mænds er på 84,6, og stemmeprocenten i alt er 74. Kvinder i Løvelkredsen ligger nogle pct.-points under landsgennemsnittet for kvinder, der er på 67,6%. For mændene er det omvendt: de ligger en smule over landsgennemsnittet for mænd, der er på 84. Løvelkredsen ligger med en stemme% på 74 lidt under landsgennemsnittet på 75.4%.

Alt i alt må man dog konkludere, at kvinderne i betydeligt omfang bruger deres nyerhvervede stemmeret i 1918 – både i Tjele, i den samlede Løvelkreds og i Danmark som helhed. ---------- ----------

3) *Wilhelm Elberling: Folketingsvalgene og valgmandsvalgene. Afstemningen i de enkelte kommuner. Indenrigsministeriet 1919 s. 50. Ved valg d. 30. april 1918 til Valgmandskollegiet, der skulle udpege mandater til Landstinget, tegner der sig et billede, der ligner valget til Folketinget d. 22. april. Der vælges 5 kvinder ind i Landstinget. Stemmeprocenten er noget lavere til Valgmandskollegiet end til Folketinget. Det gælder for kvinder og mænd i Tjele (undtagen for kvinder i Tjele-Nørre Vinge, hvor kvindernes stemme% er helt oppe på godt 72), for kvinder og mænd i Løvelkredsen og for kvinder og mænd på landsplan, sådan at stemmeprocenten er lidt højere på landsplan end i Løvelkredsen.*

Der kan ikke stemmes på en kvinde i Løvel-kredsen i 1918

Med hensyn til repræsentation af kvinder i Folketinget er valget en skuffelse for kvindesagen. Der bliver kun valgt 4 kvinder ind i det nye folketing i 1918 ud af 140 mandater. Venstre, der har arbejdet aktivt for kvindernes politiske rettigheder, får ingen kvinder indvalgt, Det Radikale Venstre 1, Socialdemokratiet 1 og Højre (efter 1915 Det konservative Folkeparti), der ellers havde været imod at give kvinder politiske rettigheder, får interessant nok 2 kvinder valgt.
Man skal helt op i 1960'erne, før kvinderne på landsplan talmæssigt begynder at rykke med hensyn til mandater i Folketinget. Et nyt studie fra Ålborg Universitet viser, at partierne er en væsentlig barriere for kvindernes repræsentation. I starten opstiller partierne meget få og senere relativt få kvinder 4) . I Løvel-kredsen bliver i 1918 gårdejer Laust Lausten Nørskov, Bjerringbro valgt ind Folketinget for Venstre med 77.5% af de afgivne stemmer. De resterende stemmer – bortset fra nogle ugyldige stemmer - fordeles på de 4 andre opstillede i Løvelkredsen, der alle er mænd 5) . Vi kan derfor ikke sige noget om, hvorvidt kvinderne i Tjele i 1918 ønsker at stemme på kvinder - kun, at det her som mange andre steder i Danmark slet ikke er muligt at stemme på en kvinde.

---

4) På grundlag af det nævnte studie udgives bogen "Før og efter stemmeretten" på Forlaget Frydenlund efterår 2015. Se her "Interview med Drude Dahlerup om kvinders repræsentation ved valgene 1918 og 1920" på kvinfo.dk. Ved Folketingsvalget her i 2015 – 100 år efter, at kvinder blev formelt ligestillet - er der stadig relativt få kvindelige kandidater. Således udgør kvinderne 31% af de opstillede ved Folketingsvalget d. 18. juni 2015. Se her "Kvinderne i mindretal på stemmesedlen" på dr.dk. Det nye folketing har en kvinderepræsentation på 37,4. Se her "67 kvinder er valgt til Folketinget" dr.dk

5) Rigsdagsvalgene 1918. Statistiske meddelelser. Danmarks Statistik 1918, 4. Række, 57. Bind, I. Hæfte s. 95

Birthe Dalsgaard

Da verdenskrigen kom til Ørum.

En lille drengs erindringer fra Ørum Sønderlyng 1940 - 1945.

Skrevet af: Torben Holmgaard Nielsen, Kaltoftevej 46, Fredericia

Store dele af artiklen har været bragt i Viborg Stifts Folkeblad. Vi har her kun haft plads til første del af artiklen og håber så, den vækker så megen interesse, at I fortsætter med at læse på Arkivets hjemmeside :www.tjelearkivet.dk under Ørum Sogn.

Nedskrevet foråret 2015 i anledning af 75 året for besættelsen og 70 året for befrielsen.

Jeg blev født i 1935, og voksede op på den vej, som i dag hedder Vestergade i nr. 20, min far hed Peter Nielsen, oftest kaldet den store skomager, han havde skomagerværksted, alm. og ortopædisk, samt butik i kælderen.
Ps. Der var to skomagere i byen, den anden, skomager Frandsen, var den lille skomager, han boede i nr. 10, skomagernes børn blev kaldt Store Sko eller Lille Sko "til efternavn". På jysk hed min legekammerat Arthur Bette Skow, jeg hed Torben Stur Skow, barberens

Erling og malerens Bendt var også blandt vennerne, de boede i nr. 8 og 6.
I øvrigt betjente skomager Frandsen også kirkeorglet's blæsebælg og spillede dilettant.

Den 9. april 1940 om morgenen stod jeg på en stol, min mor var ved at ordne noget ved mit tøj, da vi hørte støj, som viste sig at være nogle fly højt oppe og langt mod øst, de fløj nordpå. Vi så dengang stort set aldrig et fly, så min far gik ud til vejen, hvor han mødte cementstøber Christensen (nu Vestergade 28), som sagde til min far, at det var tyskerne, der var kommet. Det troede min far ikke på, men et øjeblik efter kom et stort fly, med det tyske nationalsymbol, det sorte kors markeret med hvide striber, under vingerne, det fløj lige over vort hus og så langt nede, at nogle børn længere henne af vejen kunne se piloten, som de vinkede til, og han vinkede tilbage, fortalte de, de var selvfølgelig ikke klar over situationens alvor, men det var min far nu.

De første tyskere ankom til Ørum sidst på eftermiddagen, og et par dage efter kom der mange, de ønskede steder at overnatte og blev anvist misionshuset og forsamlinshuset samt på nogle gårde, hvor de lånte halm til at sove i. Langt de flerste tog afsted igen efter et par dage, men først ryddede de op og bragte halmen tilbage, hvor de havde hentet det. Der blev stillet antiluftskyts op på vandbeholderen ved Veldsvejen.

Danskerne fik omgående ordre til at mørklægge vinduerne, vi købte sorte rullegardiner, og gadelyset blev slukket for de næste fem år, lyset måtte jo ikke kunne ses fra luften. Cyklerne, og de få biler der var dengang, skulle have hætter på lygterne med en meget lille vandret sprække, hvor lidt lys kunne komme ud, og cyklernes bagskærme blev malet hvide, så de nemmere kunne ses, det samme blev også hver andet kantsten, det nederste af el og telefonmasterne og andre ting, som var svært at se i mørket, folk som færdedes i mørke, skulle bære hvidt armbind, det husker jeg ikke, at nogen i Ørum gjorde.Der var forbud mod at bruge lommelygter, vi havde dog en med, når vi færdedes ude i mørke.

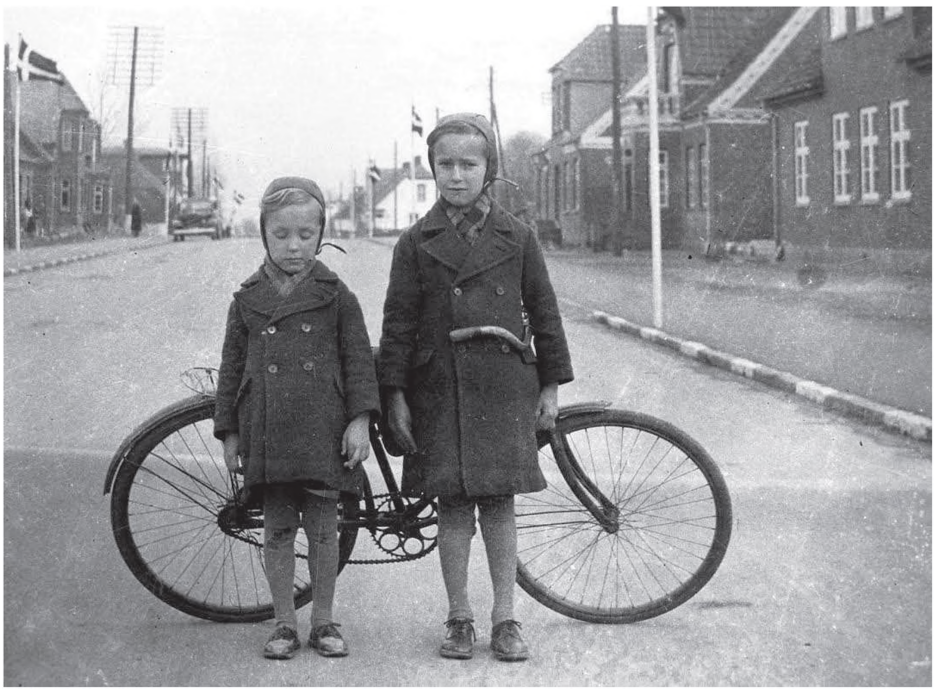

Bemærk på billedet, hvor min broder og jeg står med cyklen, de hvidmalede kantsten, og langt henne i venstre side af vejen skimtes en hvidmalet telefonmast. Det ser ud til, at min far har glemt at male min bagskærm.

Ganske få dage efter at tyskerne overskred den dansk-tyske grænse, steg min far på sin cykel, og kørte ned til stedet hvor danske soldater kæmpede mod den tyske overmagt, han måtte se stedet og tale med folk der var vidne til slaget, det berørte ham naturligvis dybt. Han blev bla.a. fortalt, af nogle der var vidne til den korte kamp, at en af de sårede soldater måtte flyttes væk fra kamppladsen på en dør, som de havde hægtet af, han tålte ikke at blive løftet uden det faste underlag.

Der blev udstedt rationeringsmærker, man måtte gerne bytte men ikke handle med dem, det blev de meget, bla.a. på den sorte børs. Jeg var engang med min far i Viborg for at købe lædervarer mm., vi var nede på de underjordiske toiletter på Hjultorvet, der var nogle sortebørshandlere, som bla.a. solgte rationeringsmærker, der var også amerikanske cigaretter til 1 kr. pr stk.

Mange danskere var dengang i forvejen ret selvforsynende, især på landet, mange havde selv have, dem der ikke havde det, havde måske en kolonihave, hvor de dyrkede frugt og grøntsager. Vi havde så stor en grund, at den næste ejer kunne sælge en byggegrund fra, der var mange frugttræer og buske, jeg husker stadig træer som den gamle sort der hed Skovfogedæbler, desuden havde vi høns. Prydhaven og græsplænen var derimod meget lille, nyttehaven fik første prioritet.

Peter Nielsen på vagt

I kælderen havde vi et såkaldt saltkar lavet af træstaver, holdt sammen med metalbånd, det var den tids -fryser, der kom sommetider en kvart eller en halv gris i den, skanken blev røget i karetmagerens skorsten, og havde sin plads på vægen i nedgangen til kælderen, hvor min mor hentede den, når hun skulle skære pålæg af den.

Alle udenlandske varer forsvandt fra hylderne, men der kom mange forskellige surrogater frem i stedet, der kom bla.a. noget smørepålæg som hed Ramona, det var lavet af gulerødder og smagte rigtig godt. Ligeså kaffe, "Det er Rich's der drikks, - det er Danmarks der dur", to dengang så kendte reklamer for kaffesurrogater, der smagte "næsten" af kaffe. Og tobaksplanter var der mange der dyrkede i haven til eget forbrug. Engang havde min far fået en cigar, som han ville ryge, den smagte ham åbenbart ikke, så han pillede den fra hinanden, det viste sig, at ombladet var lavet af brunt papir.
Jeg kan også huske, at min far klagede over kvaliteten, af matrialerne han købte til reparation af fodtøjet, f.eks. fik han noget gummi til såler, det lugtede overhovedet ikke af gummi, der var nogen der sagde, at det var lavet af døde russere.
Ps. En af mine kammeraters far havde tobaksblade, trukket på ståltråd, hængende oppe på loftet, det forsynede Tom og jeg os med til vore piber, indtil det blev opdaget, så var det slut.
Tom Bjerring Pedersen, hvis forældre var Lykke og Thorvald (nu Vingevej 14), hjalp til på Rasmus Karups gård allerede medens han gik i skole, og fortsatte også derefter på fuld tid, han kom ud at tjæne, som det hed. Så tog han på søfartsskole i Marstal og fik derefter hyre ved DFDS. Han blev senere kaptajn på englandsbådene.

Læs videre her : www.tjelearkivet.dk. Kig under "Ørum Sogn".

Nyt fra Tjeleegnens lokalhistoriske arkiv.

Det er i år en stor glæde at berette om nyheder og tildragelser fra arkivet. Først og fremmest kan vi fortælle, at arbejdet med de nye lokaler til opbevaring af vore arkivalier endelig er tilendebragt. Vi har fået to dejlige lokaler, så nu mangler vi blot at få arkivalierne fra lokalerne på 1. sal båret ned og anbragt på deres rette plads.
Da lokalerne endelig var færdige, begyndte vi at se os om efter reoler. Her fik vi god hjælp af Karsten Sørensen, idet han kunne skaffe os nogle sorteringsreoler fra det gamle posthus. Karsten ikke alene skaffede os reolerne. Han leverede dem også, ligesom han stillede dem op. Hvad kan man næsten forlange mere? Tusind tak, Karsten.
Selv fik vi et par sektioner fra kommunens depot på Brandstationen i Ørum. Desværre havde de et par dage forinden overdraget mange sektioner til en genbrugsforretning i Viborg. Vi blev gjort opmærksom på, at Viborg Bibliotek måske havde overskudsreoler, så dem prøvede Børge at kontakte. Det lykkedes over al forventning. Vi kunne få alle de reoler vi ønskede, og det lod vi os ikke sige to gange. Glade var vi - og glade var de, da de gerne ville af med dem.
Men det er ikke det eneste nyt, året har bragt os. Vore computere, som alle var gamle udrangerede computere fra Rådhuset i Viborg, kunne ikke mere.
Heldigvis havde Viborg Museum en fællespulje til lokalarkivernes bedste, så vi søgte om midler til nye computere. Det fik vi, så nu har vi tre nye stationære maskiner og en ny bærbar. Desuden fik vi en ekstern fælles harddisk og en ny scanner, så nu er vi godt kørende.

Arkivalierne har vi, så nu skal de blot på den rette hylde.

Vi har i det år, der er gået, haft den glæde at få knyttet flere frivillige til arkivet.
Nette Hunsballe, Knud Østergaard, Birthe Dalsgaard og Per Vester har alle gjort et stort arbejde med at arrangere vore billeder og forsyne dem med forklarende tekst. Inden længe håber vi, at vi kan komme i gang med at registrere de mange billeder, vi har. Efterhånden som det lykkes os at få billederne scannet og registreret, vil de blive tilgængelige på hjemmesiden www.arkiv.dk.
Arkivets hjemmeside er under forandring. Vi har længe ønsket, at der skulle ske noget med hjemmesiden. Mange fandt den gammeldags og kedelig. Nu har Leo Skov fra Mollerup tilbudt at stå for det arbejde, og det forventer vi os meget af.

Arkivet har i det forløbne år været godt besøgt. Siden sidste årsmøde har vi haft 236 besøgende. Hertil komme de personer, der ikke fik sig skrevet ind i dagbogen. I samme periode har redaktionsudvalget bag "Tjele på langs" benyttet lokalerne i alt 19 gange, og Lokalhistoriske Forening har været her en enkelt gang.